

RÉGER ÁDÁM

Szerzetesként a kommunista diktatúrában

A Premontrei Könyvek 2017-ben induló sorozatának első tagjaként jelent meg az 1940-es születésű Ullmann Péter Ágoston OPraem memoárkötetete *Inkább létezni, mint látszani* címmel. Az interjúkötet élén két előszó nyit történeti távlatot a visszaemlékezésnek. Szabó Csaba történész bevezetője a különböző szerzetesi életformák létrejöttétől kezdve tekint át a premontrei rend szerveződését és közel 900 esztendő működését. Kitér a gödöllői–jászói prépostság szervezeti kereteinek kialakulására, majd bemutatja a szerzetesi közösség mindennapjait – különös hangsúlyt helyezve arra az időszakra, amikor bevonták a magyarországi szerzetesrendek működési engedélyét. E bevezetőben Szabó Csaba felvillantja olyan tudósszerzetesek életútját is, akiknek nehezebb sors jutott osztályrészül a szerzetesi élet kereteinek felszámolása miatt: a kiváló egyháztörténész Hermann Egyed mellett a középkortörténész Kumorovitz L. Bernátról emlékezik meg részletesebben a szerző, de szót ejt Gerinczy Pál, Fényi Ottó és Ullmann Péter működéséről is. Főként utóbbiakkal kapcsolatban jegyzi meg az előszó írója: „A múlt hányattatásai, a felosztás, a szétszórás, a diktatúra idején is akadtak örökfogadalmas szerzetesek, akik átmentették, majd újraépítették a rendet.”

Ö. Kovács József bevezetőjében – azon túl, hogy ismerteti a beszélgetés lejegyzésének körülményeit – jelenkortörténeti problémák felől közelít a beszélgetésben megfogalmazott gondolatok történeti értékéhez. „... Igen fontosnak gondolom – írja –, hogy a múlt eseményeit egyéni és kollektív tapasztalatok tükrében, mintegy alulnézetben is láttassuk. A kommunista államhatalom erőszakos beavatkozásaira adott válaszok, ellenállási és alkalmazkodási formák, a »megéleltörténetek« sokkal érthetőbbé, életszerűvé tehetik az utókor számára a múltunkat.” A kérdések zöme ezért is irányulhatott elsősorban a rendszerváltás előtti időszak történéseire, az életpályát befolyásoló történeti tényezőkre, a legtöbbször kényszerűségből fakadó váltásokra, a „föld alá”, azaz illegálisba szorított létállapot körülményeire.

Az írás az NTP-NFTÖ-17-C-0057 sz. ösztöndíj támogatási időszakában készült.

A kötet szerkezete nem egy hagyományos értelemben vett interjúkötet felépítését követi, pedig az előszó is utal arra, hogy egy beszélgetés hozta felszínre a szerző emlékeit. A kérdező, Ö. Kovács József az előszót követően háttérben marad – a kérdések tulajdonképpen nincsenek lejegyezve –, de egy-két visszakerdezésből végig ott érezhetjük az ő jelenlétét is a válaszadóé mellett. Annál is inkább, mert valóban élőbeszédszerűen történt az emlékek leírása, így az olvasó is könnyen odaképzelteti magát az „interjúalany” mellé. A visszaemlékezések jellege miatt a kötet a memoáriródalom körébe sorolható.

A két történeti jellegű bevezetőt követően tizenhárom fejezetben olvashatunk az életút főbb szakaszairól: az első fejezet kivételével az időrendiség a fő rendezőelv, ennek megfelelően az 1940-es évektől egészen napjainkig rajzolódik ki az életpálya. A szerző hangsúlyosabban foglalkozik ugyan a rendszerváltás előtti időszak eseményeivel, de számot ad az életút mintegy egyharmadát kitevő rendszerváltás utáni korszakról is.

Az első fejezet tulajdonképpen szerzői bevezetőként is felfogható: az időrend alapján írt visszaemlékezéseket megelőzően egy sor fontos kérdést tisztáz Ullmann Péter a Gödöllői Premontrei Perjelség létrejöttével kapcsolatban. Az intézménytörténeti összefoglalóval eligazítja az olvasót a magyarországi premontrei közösségek XX. századi viszonyrendszerében, és bemutatja, hogy az adott történelmi körülmények között milyen jogi helyzetben tudtak működni az egyes szerzetesközösségek. Kiderül például, miként tehetek fogadalmat az egykor létező zsámbéki premontrei prépostságra a szétszórás idején beöltöző szerzetesek, s milyen előírások szabályozták szerzetesi létformájukat azokban az esztendőben, amikor az államhatalom tiltotta őket a nyilvános működéstől.

A szó szoros értelmében vett emlékirat a gyermekkori emlékek felidézésével kezdődik, majd az élettörténetben fontos szerepet játszó közösségek (például a Regnum Marianum), a különféle tanulmányok (a Központi Szeminárium vagy az orvosi egyetem), az egyes munkahelyek (például a mütös munka, anyagbeszerzés, népekkutatás), a nagyobb történeti sorsfordulók, illetve a papi-szerzetesi hivatás fontosabb állomásainak számbavételével folytatódik.

A memoár egy meglehetősen abszurd történeti korszakot látat: ez az a kor, amikor egy frissen érettségizett fiatal maximális felvételi pontszáma ellenére sem tanulhat tovább egyetemen; amikor valakit el

lehet tanácsolni papi tanulmányaitól csak azért, mert nem csatlakozik a békemozgalom legénységéhez; amikor bárkit terhelte nyilváníthatnak egy olyan perben, ahol a fő vádlottakat nem is ismerte az illető. Különkülön is nagy próbatételek ezek, de Ullmann Péternek mindegyikben része volt. Ugyancsak ennek az időszaknak az egyik jellegzetessége, hogy kiváló embereket próbálnak meg eltéríteni pályájuktól (a kötetből vett példákat sorolunk): Liptay György, az ókori keleti nyelvek professzora raktáros segédmunkásként, Mócsy Imre, egy neves teológiai professzor vasutasként, Gerinczy Pál teológus, kánonjogász, premontrei rendi előjáró éjjeliőrként kellett, hogy dolgozzon, Fényi Ottónak latin és német szakos tanári diplomával, külföldi teológiai tanulmányokkal lakatosként, illetve varrógépműszerészként kellett helytállnia, többeket pedig be is börtönöztek tevékenységük miatt.

Az emlékirat történeti eseményekről szólva sem válik tankönyvízűvé. Egyfelől a szerző maga is többször megjegyzi, hogy nem akarja helyettesíteni a történeti leírásokat (például a Regnum közösség működésével kapcsolatban vagy a Központi Szeminárium intézménytörténetét érintve jegyzi ezt meg), másfelől pedig mindig a legmeghatározóbb élményeinek leírására koncentrál. Így tesz például 1956-tal vagy a rendőrségi kihallgatásokkal kapcsolatban is. Nagyon érdekes, hogy nem csak a történeti sorsfordulókkal kapcsolatos leírások esetében találkozhat az olvasó jelenkortörténeti problémákkal. Szinte az összes fejezetből hozható példa a korabeli rendszer működésével kapcsolatban. Az egyik szöveghelyen például a szervezési módszerekről kaphat plasztikus képet az olvasó: „Valamikor hatvannyolc-hatvankilencben kellett utoljára megjelennem a rendőrségen. És akkor ugyanazok a kihallgatóim, vagy legalábbis az egyik ugyanaz volt, megjelentek a vendéglőben, még a nyitás előtt oda kellett mennem, szemben a munkahelyemmel. És mondták, hogy »nézze, Ullmann, ugye, tudjuk, hogy maga tehetséges ember, magának el kellene végeznie ezt az egyetemet«. Akkor még nem tudtam, hogy honnan fúj a szél. »És természetesen a feltételeink a régié, hogy információkat kérünk«, ezt olyan finoman tudták előadni, hogy információkat kell szolgáltatni a rendről. Nem mondták, hogy a premontrei rendről, de hát nyilván tudtak azért a kapcsolataimról. [...] Amikor konkrétan előálltak azzal, hogy mik a feltételeik, és folytassam az orvosit, akkor azt mondtam, hogy »nézzék, meggyógyultam!« Mert valahogy utaltam rá, hogy miat-

4. zsoldár

tuk kerültem a tudószanatóriumba másodévesen, tudok megint dolgozni, fizikai munkát végzek, és ha innen is kirúgnak, akkor elmegyek a metróhoz [...]. Jól begurultak, hogy potyára jöttek ide. Akkor felálltak, és én mindhárom fröccsöt kifizettem, ne fizesse nekem helyettem. Ez volt az utolsó ilyen jellegű találkozás.”

Bizonyos életszakaszokban – az akkori történeti viszonyok miatt – egyáltalán nem volt lehetőség a papi-szerzetesi hivatás nyílt gyakorlására: ezekben az időszakokban elkülönült a *rejtett* missziós, illetve *rejtett* imádságos élet a kortársak számára *látható* és *érzékelhető* élettől – ennek az elkülönülésnek a mértéke nyilván az adott korszak körülményeitől függött. Volt például olyan időszak, amikor a szülők előtt is titokban kellett tartani a hivatással összefüggésben álló cselekményeket. A kötet címe is – *Inkább létezni, mint látszani* – elsősorban e korszak szerzetesi életmódjára utal, amit a szerző így jellemez: „Kérdezed, hogy a rejtett szerzetesi mivoltomban próbáltam-e a valódi szerepemnek megfelelni, akár, úgymond, mai divatos kifejezéssel, »evangelizálni«. Ottónak [ti. Fényi Ottó rendfőnöknek – R. Á.] az elve az volt, ami egyébként mai napig is az egyik amerikai államnak a jelszava: Magis esse quam videri. »Inkább

létezni, mint látszani«. [...] Ez azt jelenti, hogy sokkal fontosabb, hogy vagyunk, létezőnk, és úgy is élünk, szerzetesként, ahogy nekünk kell, ez a létezőnk lényege, de ezt nem kell megmutatnunk sehol. A szavainkkal különösen nem. Az ember a maga fiatalos lelkesedésével ezt a viselkedésformát gyávaságnak tudta be. Ottó aztán kifejtette, hogy mi készülünk, nekünk készen kell állni arra, hogy amikor a Jóisten valahol, valamilyen körülmények között használni akar bennünket, akkor használhatók legyünk.”

A különböző történelmi fogalmak megértéséhez, a szóba kerülő személyek és helyszínek megismeréséhez több segédlet is az olvasó hasznára lehet. A főszöveg rendkívül alaposan jegyzetelt, így valamennyi idegen kifejezéshez, történelmi fogalomhoz, helyszínhez, műalkotáshoz, alkotóhoz, folyóirathoz, valamint intézményhez találhatunk magyarázatot; nagyon hasznos továbbá a könyv végén található életrajzgyűjtemény, amely a kortársokról, rendtársokról, rendi elől-

járokról, munkatársokról, barátokról ad áttekinthető, lényegre törő és ennél fogva igen jól használható biográfiákat. A kötet végén gazdag dokumentum- és fényképgyűjtemény található (több kihallgatási jegyzőkönyvet is közölnek például az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának állományából).

A memoár történelmi forrásként, kordokumentumként is felfogható, s nem véletlen, hogy a premontrei rend alapításának 900. évfordulójához közeledve a Premontrei Könyvek sorozat nyitódarabja lett: a rend magyarországi történetével kapcsolatban őriz lényeges momentumokat. A premontrei rendi értékek Magyarországon történő átmenekítését és megőrzését dokumentálja tehát a kötet. Emellett bepillantást nyerhetünk a szerző és rendtársai megpróbáltatásokkal teli életébe, megismerhetjük, miként vállalták a sokszor igencsak embert próbáló küzdelmeket. „A személyes történet így válhat együtt a közösségi, társadalmi, nemzeti önismeret részévé.”

De profundis 2.